

Stora Medelhavsresan
1989

Julbrev 1989

Året dominerades fullständigt av resor och musik ofta i kombination med varandra. Ibland gav det ena det andra, och ibland blev det ena följden av det andra.

Om vi tar november 1988 som utgångspunkt, så blev det då inträffade musikaliska intermezzot faktiskt tongivande för alla de följande. Av någon outgrundlig anledning har jag alltid haft otur med mina konserter. Min första konsert hösten 1971 måste inställas på grund av plötsliga hinder i vägen förorsakade av mina studieförpliktelser mot Vuxengymnasiet vid vilket jag då just hade börjat utan att ana vidden av de krav som dess hårda studietempo då ställde. När jag spelade offentligt i Italien sommaren 1973 blev jag bestulen på originalpartituren till två av mina ballader. När jag som organist i katolska kyrkan 1977 satsade allt på att fullkomna gudstjänstmusiken blev jag efter 15 månaders hårt arbete avskedad. Som pianolärare blev jag aldrig av med dåliga och omöjliga elever medan jag alltid förlorade de bästa åt Musikhögskolan eller evakuering utomlands. Som organist i den judiska församlingen 1981-86 blev jag slutligen offer för den tyvärr ofrånkomliga judiska fanatismen, som i mitt fall uttryckte sig genom en ortodox religiös fördom och motvilja mot all musik, som tillspetsades genom att församlingen fick en rabbin av just denna mentalitet. I november 1988 skulle jag spela endast en komposition av mig själv vid en körkonsert. Sex dagar innan kallades jag bort på en resa österut i ofrånkomliga nödangelägenheter. Ett tomt håll uppstod i konserten då ingen informerat programledaren om mitt fränfalle fastän jag åtminstone hunnit informera tre meddeltagare därom.

I maj 1989 blev jag helt plötsligt anmodad att spela vid ett bröllop i Hardanger i Norge fastän jag inte spelat orgel på tre år. Omständigheterna kring detta bröllop blev ovanligt kraftigt kryddade. Brudens moder kom till bröllopet med två män, en övergiven och dennes ersättare, (alla föredrog den förre,) brudgummen hade tvingats krympa ner antalet inbjudna från hela världen från 300 till 150, två timmar före vigseln gick hela säkringen i kyrkan så att orgeln var mera död än ett färdigt kadaver, en timme före vigseln bad brudgummens familj brudgummen att inställa sådana onödiga extra festligheter inför bröllopet som båtfärd och hästskjuts på grund av dessas obekvämlighet och det ovanligt oberäknliga vädret, som latent hotade med storm och hagel och ösregn när som helst, en halvtimme före vigseln skadade samme brudgum sin fot så att han inte kunde gå, tio minuter före bröllopet reparerades orgeln, men vigseln lyckades, och sedan blev det kaffe och tårtor och smörgåsbord för resten av den dagen och de två följande - man kan säga, att brudgummen blev gift trots allt, men att det krävdes en betydande andens seger över materien för att inte allt skulle implodera.

I juli anmodades jag av en god vän att ge en konsert i min hemtrakt kring Borgå i Finland. Allt förbereddes ytterst väl med programblad, tidningsintervjuer och radiomeddelanden. Omständigheterna var idealiska med ett gott instrument, perfekt miljö och en tacksam publik. Cyklandes på väg in till konserten krockar jag med en omdömeslös bilist och bryter vänstra nyckelbenet. Utan att ana att det är brutet (då jag aldrig tidigare brutit något ben) underlåter jag att genast fara till sjukhus och infinner mig i stället punktligt till konserten för att meddela publiken att jag tyvärr inte längre kan spela. Allas ansikten återspeglade min egen förkrossande snopenhet. Fem timmar efter olyckan kommer jag till sjukhus och får en utskällning för att jag inte kommit dit genast.

Tillbaka i Göteborg kunde jag varken spela ordentligt eller skriva på maskin utan ohyggliga smärtor. Alltså reste jag bort på en längre rekreativresa.

Resan gick över Hamburg, München, Brennerpasset, Verona, Rimini, från Bari med färja till Patras, vidare med tåg till Athen, Konstantinopel, Thessaloniki, Belgrad, Venedig, Florens, Pisa, med spårvagn och buss upp till örnästet Volterra, därifrån tillbaka via Pisa till Genua, Franska Rivieran, Barcelona, Valencia, Madrid, Toledo,

Sevilla, med buss, färja och tåg till Lissabon, med tåg över Coimbra, Valladolid, Salamanca och San Sebastian till Bayonne, via Pau, Lourdes och Toulouse tillbaka över Franska Rivieran (båda gångerna vid soluppgång) till Genua, Milano och Verona, varifrån den 27 timmar långa återresan till Göteborg anträdde.

Resan var knappast avkopplande men synnerligen lärorik. Hela medelhavsvärldens nordliga kustländer inspekterades med synnerligen intressanta forskningsresultat. Mänskorna var bäst kring östra Medelhavet, Jugoslavien var politiskt mest illa därän medan en förbluffande social misär konstaterades i det politiskt stabilaste och rikaste landet Frankrike; Grekland och Portugal var positiva överraskningar, medan Spanien och Turkiet båda var på gott och ont. Om Albanien hörde jag följande ögonvittnesskildring: folket är dystert och lever i fullkomlig misär. Allt gott i landet är reserverat åt kineser. När mitt vittne skulle lämna landet fick han inte sitt pass tillbaka förrän han betalat vad en tidigare turistgrupp, ett kommunistiskt sällskap från Bologna, lämnat efter sig i form av obetalda hotellräkningar. Ingen lycka är möjlig i detta land, antikens och Shakespeares Illyrien, förrän alla kommunistiska kineser kastats ut därifrån.

Grekland var nummer ett. Fastän jag drömt om Grekland och Athen i hela mitt liv överträffade Athen alla mina vildaste förväntningar. Under mina 36 timmar där sprang jag sammanlagt fem gånger av och an och upp och ner för Akropolis, för 2000 drakmer om dagen kunde man leva gott och billigt, och framför allt gjorde jag mycket goda bekantskaper, av vilka den värdefullaste var en sann filosof av ett slag som jag trodde var utdött för 2500 år sedan. Jag upplevde i stort sett hela Grekland som ett återupplivande av ett 2500 år gammalt kärleksförhållande.

Nummer två var Portugal. Lissabon är som stad säkert en av de vackraste i världen genom sin konsekventa gammalmodighet, mjuka stil och underbara läge med en av världens bästa hamnar. Priserna i Portugal är 3/4 av priserna i Spanien, folket är svärmodigt men hederligt och anspråkslöst, alla jag har träffat som varit i Portugal har sagt att de vill fara dit tillbaka, och med sin oändliga underbara kust tror jag att Portugals framtid är relativt ljus, då landet är idealiskt som semesterparadis i synnerhet för skandinaver. Atlanten och klimatet är för svala för sydligare européer men ej för folk som tål vintrar.

Nummer tre var Turkiet trots dess mänskliga armod och de allestädes närvarande beväpnade soldaterna. Bedrövliga tiggare går liksom i Marocko ej att undvika vart man än går, men ändå tror jag att Turkiet har det värsta bakom sig, och man kunde tydligt hos det turkiska folket skönja en längtan efter bättre kontakt med västvärlden. Jag kom till Konstantinopel på en fredag, islams heliga vilodag, och ändå fungerade alla affärer och såg jag få damer med slöja. Endast böneutroparna påminde om islam med sina numera med megafoner och förstärkare absurt beväpnade minareter.

Nummer fyra var Frankrike, var jag intog resans bästa måltid i en sylta i Bayonne som var baskisk och hette "Ttoro" inte långt från järnvägsstationen. Hela Baskien var en positiv överraskning, och jag var synnerligen imponerad av det baskiska köket. Jag anser absolut att baskerna har rätt till samma frihet och självständighet som jag även önskar kurderna och tibetanerna bland andra kämpande och strävande minoriteter.

Frankrike för övrigt gjorde gott intryck genom sin höga levnadsstandard och framför allt genom sina snabba, bekväma och punktliga tåg. I varje passagerarvagn är två platser reserverade för invalider. Inte ens Sveriges järnvägar har ett sådant hänsynstagande att uppvisa. Dessa båda länder är för övrigt varandra mycket lika rent mentalitetsmässigt: samma yttre perfektion som en fasad för en mänsklig inre osäkerhet som är alltför lätt för främlingar att misstolka och missförstå.

Överraskande var den stora sociala misären bland ungdomar. Frankrike har den högsta aids-statistiken i Europa, och på järnvägsstationen i Toulouse kunde jag se Frankrikes sjukdom i vitögat: unga luffare i oändlighet utan någonting i livet att leva

för. Utslagningen i Frankrike måste vara avsevärd, och stationen Gare du Nord i Paris lär vara Europas hemskaste öppet-dygnet-runt-ställe.

Nummer fem var Spanien. Den spanska mentaliteten fann jag vara svår i sin hårda stolthet, landet fann jag vara förhärjat och brunbränt av överexploatering och brist på mänskligt initiativ, städer som Madrid och Barcelona fann jag avskräckande genom sin extrema modernism, som nästan var värre än den franska, och egentligen trivdes jag bara i Toledo och Sevilla. Överallt där det moriska minnet framträdde fann jag positiva miljöer, men Spanien fördrev alla sina morer och judar på 1400-talet, och tomheten efter denna fanatiska destruktivitet är ännu idag påfallande. Den spanska stoltheten är dock imponerande, och den mest levande historiska gestalten fann jag alltså vara El Cid, vars mänskliga överlägsenhet på något sätt gått i arv till hela Spanien.

Nummer sex var den serbiska delen av Jugoslavien, landets dominerande del, som bara talar serbiska med kyrilliskt alfabet dessutom. Det var omöjligt att få någon kontakt med dessa hårda egensinniga människor, deras samhälle är ett snigelsamhälle rent tempomässigt, landet är monotont och utomordentligt tråkigt, och medan jag reste genom Jugoslavien var inflationen 30% om dagen. 1000 jugoslaviska dinarer var i Venedig värda 10 lire och dagen därpå i Verona endast 7 lire. Jag hoppas verkligen att de mer kultiverade och driftiga kroaterna och slovenerna i norra Jugoslavien och längs kusten på något sätt skall kunna frigöra sig från den serbiska befolkningen. Tyvärr är jag fullständigt pessimistisk beträffande det politiska Jugoslaviens framtid.

Som primärt råd till andra resenärer till dessa länder vill jag rekommendera dem att aldrig växla till sig utländsk valuta hemma. Man kan ta med sig pund, dollars och D-mark, men i länder som dessa omkring Medelhavet lönar det sig alltid att växla till sig deras valuta hos dem själva. Och växla då så litet som möjligt åt gången, högst 100-lappar i D-mark och 10-pundssedlar. Man riskerar annars att få händerna fulla med sedlar som sedan är så gott som värdelösa vid växling i andra länder. Detta gäller framför allt Jugoslavien och Turkiet.

Italien har jag ej tagit med i ovanstående gradering, då jag känner detta land sedan gammalt medan de andra sex var nya för min erfarenhet. Jag nöjer mig med att nämna, att övergången från grekiskt till italienskt kändes som en liten förnedring, medan det var skönt att från Spanien komma hem till Italien.

Kostnaderna för denna hektiska och hårdande semestermånad blev 6000 kronor, vilket är mycket för en sådan som jag. Emellertid hade jag kunnat komma undan mycket billigare, om jag känt till problemen med den turkiska och den jugoslaviska valutan samt skillnaderna mellan de båda tågformerna *Rapido* och *Diritto* i Spanien och Italien - det gäller att undvika *Rapido* och hellre resa lugnare och billigare med kortare *Diritto*-tåg - den värsta, dyraste och tråkigaste av alla tågsträckor jag upplevde var linjen Valencia-Madrid via Alcazar - samt framför allt om jag sluppit ådra mig en dysenteri i Konstantinopel (som kurerades genom fasta - ingen avföring på en vecka) samt en förkylning i Andalusien (som kurerades genom återvändandet till kallare hemtrakter), men jag hade tur, ty i Turkiet härjade en koleraepidemi, och i Spanien gick det tyfus.

Extra romaner kunde berättas om alla de människor jag träffade, exempelvis kinesen i Konstantinopel som var bosatt i London och genast såg att jag var svensk, min gode vän Turkiet-experten från Padua, mitt tysk-israeliska värdpar i Athen Eva och Rudolf, mina portugisiska vänner som jag träffade i Konstantinopel och som senare i Lissabon skänkte mig en flaska av landets finaste portvin, mina libyska vänner på tåget till Istanbul som greps av den turkiska gränspoliserna bara för Khadaffis skull, alla de naiva och godtrogna engelsmän jag mötte i Grekland, somliga bestulna, andra fiffigare (vanligen från Manchester) och några omöjliga (alltid från Birmingham), alla de smutsiga svettiga tyskarna i Spanien, den utsökta portugisiska restaurangvagnen från Lissabon till Paris, fullsatt och i full fest hela tiden med bar och allt, min mycket muntre baskiske restaurangvärd i Bayonne, som hade så alldeles otroligt roligt hela tiden åt jag

vet inte vad medan jag var hans enda gäst, en mycket vimsig amerikanska på väg till Lourdes från Port Said via Volterra utan att kunna något språk utom sitt mycket egna - frågan var om hon inte var bortkommen eller redan kommit bort åtskilliga gånger på sin resa, som hon tycktes ta för givet att aldrig skulle nå sitt mål; två normmän bestulna liksom jag av spanska konduktörers krav på extra supplementavgifter in absurdum, en gammal dansk pianist i Athen som verkligen kunde sitt Grekland och tog det från dess enda rätta sida - Antikens; den sympatiska turken som togs av den turkiska gränspoliserna och frivilligt lämnade kvar sin matsäck åt oss sina tacksamma medpassagerare, som tack vare detta lyckades överleva Jugoslavien; den förträfflige tyske latinläraren i Thessaloniki som talade bättre engelska än någon engelsman, vår natt på stationen därstädes bland idel vagabonder från hela Europa, alla mina medresenärer från Canada, Australien och Nya Zeeland, tydligen Europas mest entusiastiska resenärer; den vid Berlin fysikstuderande koreanen som hellre läste den för honom helt främmande och obegripliga Bibeln än fysik; min natt i en tredje-klasskupé mellan Barcelona och Valencia bland åtta grova spanjorer som munhöggs hela natten mest med konduktören som hävdade att vår kupé var reserverad, (grälet rörde sig mest om mig som blev de åttas yppersta försvar för att få sitta kvar - jag var ju främlingen som inte bara kunde kastas ut, varför de tog skydd bakom mig,) samt min oförlömliga natt i Lissabon (: på grund av det spanska tågets försening kom jag inte fram dit förrän klockan 24.00 söndag kväll då allting var stängt inklusive stationen och endast poliser och horor fanns att påträffa på gatorna, båda kategorierna lika respektingivande, men de senare lika vördnadsbjudande som de athenska, det vill säga mer än bara övertygande,) samt alltför mycket annat, som det kommer att ta år att smälta och överblicka konsekvenserna av.

Årets intressantaste musikupplevelse blev till slut dock ett evenemang i Stockholms Konserthus den 21 oktober. Med Göteborgs Konserthuskör och orkester reste vi upp för att med Nicolai Gedda och Håkan Hagegård delta i Bizets alltför sällan framförda opera "Pärlfiskarna", ett verk som i ungdomlig friskhet och spontan genialitet bitvis överträffar "Carmen" om den dock är mindre mogen och publikfriande. Den stockholmska publiken fann vi till en början tämligen sval, men inför den franske dirigenten Michel Plassons rikhet på underbara infall, Nicolai Geddas mycket seriösa mästerskap och de internationella Göteborgsmusikernas skicklighet kunde till och med stockholmarnas totala entusiasm väckas. Man frågar sig vem som kan överta Geddas fenomenala tenorskap när även han en gång måste ge vika för ålderns rätt. Intressant att konstatera angående denna alldeles ovanligt högt upplyftande konsert är att den recenserades mycket bristfälligt av massmedia, som i stället hade halvsidor med fula bilder och dåliga recensioner av popgruppen "Eurythmics" konsert i Globen.

Därmed avslutar jag mitt julbrev för i år.

Allt gott inför vintern,

önskar

Christian.

Fotnot. Denna dokumentation är historiskt mycket intressant genom observationerna på Balkan. Jugoslavien stod i september 1989 redan på tröskeln till det förödande och mångåriga inbördeskriget under 90-talet, järnridån fanns fortfarande kvar, så att man för att komma till Konstantinopel från Europa måste ta omvägen förbi Thessaloniki, varför denna järnvägsknutpunkt då var en av Balkans mesta häxkittlar av resande löst folk av de mest exotiska tänkbara blandningar och ett tacksamt ställe för tjuvar och zigenare. Den natten i Thessaloniki glöms väl aldrig av dem som var med.

Här har vi nu lyckats komma över de enda överlevande dokumentationsfragmenten från resan:

På Piazza Brá i Verona.

Florens är Dantes stad och Michelangelos,
Rom är imperiets, historiens och kejsarnas heliga påvestad,
Genua tillhör Columbus och sjöfararna,
Marco Polo och de koloristiska målarna präglar Venedig,
Verona emellertid är endast präglad av undantag,
andrahandsdiktare och små falsifikationer.
Den största av dessa falsifikationer är Romeo och Julia:
balkongen är inte ens trovärdig i sin prosaiska fånighet,
och Julias grav, vet varenda Veronabo, är blott en hästho.
Men att dessa älskare funnits kan ingen förneka att Shakespeare har skrivit om
och även lyckats bevisa åtminstone rent teatraliskt.
Emellertid är även denna stad märkt av Catullus,
en tidig poet av det lättare slaget i Rom före Caesar.
Och på något sätt är Verona en stad just för känsligare poesi.
Den är ej så dramatisk och slagkraftig som Dantes eviga upphöjelse
av sin mö Beatrice i Florens till himmelens höjder
men mera försiktig och känslig i stället. Catullus dog ung
och som den enda svärmaren någonsin i Roms antikpoesi,
och vår vän William Shakespeare skrev sitt allra ömmaste varmaste
känsligaste och ödmjukaste drama om Romeo och Julia i staden Verona,
och det var ej hans enda rent veronesiska drama.
Man vet ej vad de där befängda ungdomarna gjorde egentligen i verkligheten,
men dramat finns såsom en konkretiserad och oöverträffbar
beundransvärd kärlekens, ömhetens, renhetens, trohetens dröm,
och det räcker. En idealdröm som blir konkretiserad,
om än blott på scen och i saga, blir odödlig genast och det oundvikligt.
Den idealdrömmen är vad som mest präglar Verona
och ger den ett drag av opåtaglig subtilitet
lika svårfångad som själva kärleken i dess mest åtrådade renhet.
Förrän jag nu lämnade Norden skrev en vacker kvinna en kärleksdikt till mig
om barnet hon önskade med mig.
Jag kan aldrig ge henne ett sådant barn.
Endast renhetens kärlek och dess resultat
i dess renaste provocerade sanning
kan jag producera som barn,
och en sådan opåtaglig avlelse
kan endast bli lika fjärran från denna vår verklighet
och lika sann som falsifikationen om Romeo och Julia.

Som en annan falsifikation kom jag till Verona mera som ett spöke än som en mänska. Det var trist att återse staden, ty här hade jag givit en av mina finaste konserter för tre år sedan, och konserten hade kulminerat i ett efterspel i en villa vid Lago di Garda. Där hade jag ombetts spela för ett utvalt sällskap av underbara unga amatörer av vilka initiativtagaren var en duktig ingenjör som arbetat i Sverige. Jag hade blivit god vän med dem alla, och vi hade festat i tre dagar. När jag nu försökte treva mig tillbaka till denna grupp var den försvunnen och upplöst. Ingenjören hade flyttat till Rom, mina bästa vänner hade flyttat till Sydafrika, och resten hade förlorat kontakten med varandra. Inte ens den underbara villan vid Lago di Garda, där jag hade spelat under andäktiga cypresser i solnedgången, kunde jag längre på något sätt spåra.

Väl underrättad om de katastrofalt dåliga tågmanövreringarna i Jugoslavien valde jag att ta tåget till Rom, därifrån fortsätta till Bari och ta färjan över till Grekland där. Resan blev en besvikelse. Jag hade aldrig varit i Grekland förut, och mitt första möte med grekerna ombord på färjan var negativt. Visserligen togs jag med storm av den förtrollande vackra grekinna i biljettkontoret som visade mig ombord på fartyget, men väl ombord möttes jag av likgiltighet och hänsynslös ekonomisk krasshet. Först när man var ombord fick man veta att endast grekisk valuta gällde, och då måste man växla till sig pengar där ombord enligt en ganska oförmånlig kurs. Priserna ombord var hutlösa, för 500 drakmer fick man inte ens en dålig portion moussaka, personalen var snorkig, skeppet var sjaskigt, det fanns inte ens dasspapper på toaletten, och det värsta var högtalarna i vilka pursern då och då skrek något oförståeligt meddelande snabbt på grekiska och obegripligt på dålig italienska och engelska vid alla olämpliga tider på dygnet och särskilt på natten, när man ändå omöjligt kunde sova på grund av motorbullret. Dessa högtalare kom man inte undan var på båten man än befann sig. Även skvalmusiken från salongen, där endast besättningsmedlemmar ständigt satt och söp, var olidlig och ofrånkomlig. Ändå var det en viss fröjd i att få uppleva den storslagna infarten till Grekland västerifrån genom passagen förbi Levkas och Ithaka in i den om en extra stor norsk fjord erinrande Korintiska viken. Det var omöjligt att tänka sig detta gigantiska landskap utan Poseidons, Hades, Zeus, Apollons och Athenas eviga närvaro. Endast den som aldrig har sett Grekland kan tvivla på de olympiska gudarnas evigt levande existens. Kristendomen var maktlös mot detta faktum som hela den skälvande jordbävningssomkakade hellenska naturvärlden så självklart vittnade om.

Tågresan in från Patras till Athen var oförglömlig. De eviga olivlundernas silvergröna mildhet mot de bländande vita husen och havets lysande blåhet illustrerade och underströk det underbaraste av allt: det bländande grekiska ljuset. Vid Korinth lämnade vi havet i väster och fick det i stället i öster. Gradvis upprullades hela det historiska landskapet framför mig med bara marmorsten överallt: hela Grekland verkade bestå av bara marmor. Gradvis uppträdde Salamis, och jag tyckte mig se de attiska galärerna fullständigt uppfylla sundet mellan den stora ön och fastlandet. Och så började Athens oändliga förstäder.

Tåget kom fram klockan sju på kvällen. Jag försökte genast skynda upp till Akropolis. Jag kom för sent: klippstaden stängdes för allmänheten klockan åtta. Det skymde redan, och beklämd vandrade jag ner längs den historiska tidens Agora. Där fanns många mysiga trottoarsserveringar, och den ena var mera inbjudande än den andra. Jag fastnade för en skylt som inbjöd en till en middag för 790 drakmer, vilket jag fann oemotståndligt, så hungrig som jag var. Jag klev in och visades av kyparen till en plats där en annan ensam person satt vid samma bord. Jag kunde inte tro mina ögon. Det råkade vara....

"Hejsan," sade han leende. "Hur har du hittat hit?"

"Fråga inte mig," svarade jag stammande.

"Du har förstås bara slumpvis passerat Athen och sedan slumpvis kommit till samma nattsylta som jag."

"Jo, faktiskt." Han verkade inte övertygad. "Jag har aldrig varit i Athen förut." Då verkade han börja tro mig.

"Vad gör du i Athen?"

"Turistar."

"Har du varit uppe på Akropolis?"

"Jo. Tyvärr var jag för sent ute. De hade redan stängt."

"Ja, de gör så numera. Förr i tiden kunde man gå dit mitt i natten och njuta av fullmånen. Nattetid stördes man inte av ruinernas bedrövlighet. Jag ville nästan avråda dig ifrån att gå dit på dagen. Där är alltid tjockt med fåniga odrägliga turister som trampar på varandra, och dessutom är ruinerna för beklagansvärda. Jag vill bara gråta när jag ser dem i dagsljus. Det enda intressanta som finns att se där uppe är restaureringsarbetena. Sedan sex år tillbaka arbetar man metodiskt med att få Parthenon i någorlunda skick igen. Det går olidligt långsamt, men det går desto säkrare och intensivare sten för sten. Man har aldrig kunnat begripa sig på de antika hellenernas tempelbyggnadsteknik, men med moderna hjälpmedel kan man nästan börja åstadkomma något liknande. Jag reser hit varje år bara för att följa med hur långt de har kommit."

"Hur mår din arm?"

"Jag försöker glömma den. Jag tackar dig inte för din erinrande fråga. Bäst glömmer jag den tillsammans med hororna i Athen. Det finns inga bättre horor i världen. Den erfarenheten gör jag på nytt varje gång."

Jag lade märke till vinflaskan bredvid honom. Han drack ganska redigt, och så fort den var tom beställde han en ny. Jag åt dock en middag tillsammans med honom, och han pratade mest hela tiden. Det verkade som om han gjorde det bara för att anstränga sig till att försöka glömma. Jag tyckte inte riktigt om det.

Vi gick tillsammans därifrån vid halvtolvtiden. Vid den stora loppmarknaden dök det upp en dam som högg honom i armen och sade något hjärtligt på grekiska. Han svarade på samma språk och lika hjärtligt, och jag förstod inte ett ord, men han presenterade oss för varandra, och jag förstod att hon hette Lola. Ett föga genuint grekiskt namn, tyckte jag.

Vi följdes åt ett par kvarter, men plötsligt försvann han med Lola in i en gränd med ett tjockt folkliv. Det var ingen idé att följa efter honom. Han var uppslukad av denna oformliga stad, som det var så lätt att försvinna i. Och jag fick en naggande känsla av att han hade försökt bli av med mig hela kvällen, som av ett tråkigt minne som man bara ville slippa.

Jag begick misstaget att resa till Konstantinopel. Det var ett oerhört misstag. Tågresan dit var oändlig och varade i 26 timmar, som slutligen blev 29. Vagnsitsarna var hårda och obekväma, och det fanns inga sovvagnsmöjligheter. Däremot fanns det en restaurangvagn. Den var inte bekväm den heller. Vad som serverades var kalla drycker på burk, ett slags sandwich utan smör men med torr skinka, och kallt kaffe. Detta kalla kaffe var konstruerat på ett underligt sätt. En plastmugg var full med vatten, och ovanför denna "vattenvåning" fanns det en "andra våning" med neskafe och socker. Dessa båda våningar inom muggen stod inte i någon kontakt med varandra. Det var följaktligen omöjligt att blanda kaffet. Antagligen fanns det något särskilt trick som man måste kunna för att få detta "kaffe" att fungera, men detta trick var jag för ointelligent för att kunna lista ut. Jag måste ge upp och gav slutligen muggen i bearbetat men ointagligt tillstånd tillbaka till kyparen, som var vänlig nog att göra vad jag inte kunde och servera mig det färdiga "kaffet" i en helt annan kopp.

I samma kupé som jag hade tre bronshyade kraftiga män tagit plats. Det visade sig snart att jag olyckligt nog hade hamnat i en rökarkupé, och dessutom visade det sig att de tre imponerande herrarna var libyer. Detta släkte är känt för att röka extra mycket när de röker. Dessa rökte i förhållande till sin respektingivande kroppsstyrka, det vill

säga tre gånger så mycket. Emellertid var de vänliga, och jag kom väl överens med dem, fastän vi inte hade ett enda ord gemensamt. Det enda europeiska språk de behärskade några ord av var italienska. Hur de lyckats ta semester från den angenäma herr Khadaffis Libyen var ett mysterium för mig, men ju mer jag observerade dem, desto mera sympati fick jag för dem.

Den hårdaste prövningen var emellertid gränsöverskridningen. Greker och turkar är inte världens godaste grannar. Den grekiska passkontrollen gick någorlunda smärtfritt: alla pass insamlades från tåget av en tjänsteman, och därefter väntades det i en timma, och därefter kallades alla passagerare ut ur tåget för att de själva skulle plocka sina pass från passkontoret. Alla släpptes igenom.

Den turkiska passkontrollen gick annorlunda till. Först måste samtliga pass förevisas i tre omgångar för tre olika tjänstemän som i tur och ordning gick igenom hela tåget. Sedan började den stora passkontrollen. Samtliga passagerare måste gå ut och köa utanför passkontrollen medan en och en släpptes in och stämplades. Allt som allt tog den turkiska passkontrollen två timmar. Mina tre libyer släpptes inte igenom. De hade säkert inte gjort någonting ont. De bara råkade ha oturen att vara libyska medborgare, eller rättare sagt, de hade oturen att tillhöra en nation som fått dåligt rykte i Europa genom sin diktator.

Både till och från Turkiet skedde passkontrollen mitt i natten, och det gick endast ett tåg om dygnet i en riktning över gränsen. Det var som om båda länderna kommit överens om att göra denna resa så obehaglig som möjligt för alla passagerare som vågade anträda den. Det enda alternativa sättet att med tåg resa till Konstantinopel var genom Bulgarien, och detta land krävde både extra priser och visum för ytterligare extra kostnader. Diktaturer av detta slag har jag alltid varit allergisk för.

Valutaväxlingen gick godtyckligt till på tåget. För tusen grekiska drakmer fick man tio tusen turkiska lira, som alltså ungefär har samma kurs som den italienska liran, med en avgörande skillnad, som jag kommer till senare.

Konstantinopel visade sig vara en död stad. Endast Istanbul var vid liv. Hagia Sofia var beklämmande i sin nakenhet med de borthuggna mosaikerna och de vanställande plakaten med citat från koranen. Ytterligare beklämmande var de allestädes närvarande beväpnade vakterna och soldaterna, som tycktes bevaka nästan varje gata med en kulsprutepistol, och de var aldrig ensamma. Var det fanns en sådan skräckinjagande varelse fanns det i närheten alltid ett hundratal. Ytterligare beklämmande var de många tiggarna. En pojke kom fram till mig och insisterade på att få sälja något fullständigt onyttigt föremål till mig, jag vet inte om det var glasspinnar utan glass, men det var något åt det hållet, och han tycktes finna det fullständigt orimligt att hans vara inte var alldeles oemotståndlig för mig. Jag skämdes för att jag inte med den bästa vilja i världen kunde ge honom något för något som jag inte ville ha. Kort efteråt kom en utsliten skoputsare och insisterade ännu mera ihärdigt på att få blanka mina skor fastän jag inte hade några. Jag demonstrerade för honom mina obblankbara sandaler varvid han endast insisterade ännu mera eftertryckligt. Han försökte idka ojust utpressning med att framhålla saker som att "Baby pappa hungrig" på tafatt engelska, men det var omöjligt att låta honom få blanka mina omöjliga sandaler.

Jag tröttnade snart på staden. Den var för kaotisk och vulgär för min smak. Den turkiska skrytsamheten från förgångna tider lockade mig inte med sina sevärdheter, och de bysantinska kristna minnena var bara minnen mera beklämmande än Athens Akropolis genom att det bigotta Konstantinopel på sin tid egentligen aldrig lyckats åstadkomma något annat än inre stridigheter. Medan Athen var mera levande än någonsin framstod det bleka minnet av det levande begravda Konstantinopel som föga mer än en historisk parentes. Det hade förfallit till döds och fallit för alltid, Venedig och västvärlden hade med förenade krafter förrått det och plundrat det tillsammans med världens mest destruktiva fanatiker, alla bekännare av islam, och ingenting hade kunnat rädda det sedan 1453. Inte ens Kemal Atatürk hade förmått rädda Turkiet från

dess fortsatta öde av ständigt förtryck under de två ständigt varandra avlösande herrarna kaos och diktatur.

Ej heller fann jag något spår i detta mänskliga osaliga kaos av min vän. Han hade knappast varit där, och jag brydde mig inte ens om att försöka gå till den stora bazaren och söka efter honom där. I stället tog jag samma kväll tåget tillbaka till Grekland för att från Thessaloniki fortsätta hemåt genom Jugoslavien.

Även här visade sig ett resultat av ovänskapen mellan Grekland och Turkiet. Den som kom från Konstantinopel och ville resa till Europa utan att störa Bulgarien måste stiga av i Thessaloniki klockan 22.30 på kvällen för att sedan ta det första (och enda) tåget till Jugoslavien klockan 6.30 på morgonen. Kan man tänka sig en sämre tågkombination? Hellre än att uppsöka ett hotell vid midnatt, komma i säng efter halv ett och sedan nödgas stiga upp halv sex för att hinna i tid till tåget och betala fullt hotellpris för något sådant beslöt jag att tillbringa natten på stationen.

Väntsalen i Thessalonikis järnvägsstation var full med folk. Det var lördag kväll, och hela stationen kryllade av folk. Väntsalen såg ut som ett flyktingläger med hemlösa människor överallt. Där fanns gamla greker av båda könen, utslitna horor och förstörda alkoholister, och där fanns massor av unga tågluffare från hela Europa. Snart identifierade jag både tyska, engelska, portugisiska, finska, italienska och turkiska utom grekiska. Många hade sträckt ut sig på smutsiga filtar, resmattor och luftmadrasser på det smutsiga stengolvet, och en hop tyskar hade slutit sig samman inom en barrikad av bagage för att skydda sig mot tjuvar, vilket tydligen behövdes. De hade en liten kaffekokare ständigt verksam, och deras lilla koloni utgjorde det centrala flyktinglägret. Två barfotade hemlösa barn strök omkring mellan bänkarna och väckte ständig uppståndelse med att stjäla saker vilka de dock alltid återlämnade efter en obligatorisk jakt till deras förtjusning. Speciellt trakasserade de en ensam man som låg på en filt mellan två bänkar. Denne man hade slitna jeans med hål på knäna och var både smått berusad, smutsig och mycket orakad. Jag studerade honom och de båda pojkarna en stund innan jag visade mig för honom. Det var uppenbart att pojkarna tyckte om honom och att de bara lekte med honom. När de försvann för fem minuter gick han själv omkring smått letande efter dem, som om han saknade deras sällskap.

Det var två riktiga tiggarringar, men de var hjärtliga. De kunde skratta, de kunde leka, de var kanske högst 11 år gamla, de var smutsiga som Londons slum på Dickens tid, de var delvis nakna, men ändå var det något tilldragande med dem. Jag kunde förstå att engelsmannen drogs till dem fastän de var ganska påfrestande med sina påhitt. Vid ett tillfälle lyckades de ta en bok ifrån honom, en vild jakt över hela väntsalen blev resultatet, tills engelsmannen tröttnade och försökte glömma hela saken, men just då kastade den ena pojken hans bok på honom. Och så höll det på.

Det blev naturligtvis inte mycket sömn för alla de stackars människor som valt att tillbringa natten på detta underliga ställe. Vid ett tillfälle dök det upp en turkisk musiker som satte i gång med att sjunga och spela på sitt om en indisk sitar erinrande instrument. En finne lockades till honom och tog fram sitt turkiska instrument som han faktiskt trakterade inte mindre genuint, så att det blev en angenäm duett tills stationens ordningsmän kom och körde bort dem till hela stationens besvikelse. Tydligen gick det inte an att förgylla tillvaron i en grekisk tågstation för ett bedrövt väntsalsklientel med att spela och sjunga för dem på turkiska.

Min reskamrat sade: "Se dig omkring. Finns det någonting vackrare än människan?"

För att inte göra honom besviken såg jag mig omkring. Jag tittade på de dräglände gubbarna, de grälände gamla ragatorna utan tänder, de två sovande halvnakna genomsmutsiga tiggargossarna, de snarkande krigsinvaliderna, de tågluffande ungdomarna i trasiga kläder, den stora stinkande oredan i denna hemska väntsal, som kunde ha varit ett sinnessjukhus på 1600-talet, och jag svarade på hans fråga, utan att kunna svara något annat: "Nej."

Hela denna natt i Thessaloniki var som en dröm. Jag somnade i en av bänkarna vid 3-tiden och vaknade till med vanställd värkande rygg vid 5-tiden. Barerna, restaurangen och nattlivet var fortfarande i full gång som vid 11-tiden på lördagskvällen. Vartenda bord i stationens kaféserving var fortfarande upptaget, och kyporna var inte mindre i farten än sex timmar tidigare. Hela staden, hela Grekland verkade leva som allra mest just på lördagsnatten och fullt ut ända tills solen ånyo skulle visa sig. Skulle de sedan sova hela söndagen? Jag kunde inte föreställa mig detta om detta energiska och ytterst livliga folk. De skulle säkert göra lika mycket affärer under hela söndagen som de gjort under hela lördagen. Deras livlighet och företagsamhet hade enligt min erfarenhet endast i någon mån sin like hos folket i Israel och i Finland.

I stället för att stanna kvar i Thessaloniki eller återvända till Athen steg jag på tåget till Venedig och for genom hela Jugoslavien.

Timme efter timme färdades tåget genom ett monotont Serbien utan like. Ett oändligt jordbrukslandskap utan någon variation uppfyllde mig med enbart tomhet och tristess. Hur kunde man leva i ett sådant land?

Emellertid var det söndag, och tåget var fullt av folk. Det var någonting speciellt med denna dag, ty alla serberna på tåget festade. Det var mest unga män, och de sjöng och dansade och drack hejdlöst i varje vagn. Somliga av dessa unga män kom jag på med att gråta.

En ung italienare gav mig förklaringen. "Alla dessa unga män är på väg till sin militärtjänstgöring. Det är deras sista dag i frihet." Förklaringen var rimlig.

Svårmodet, lössläpptheten, den melankoliska glädjen, den innerliga sången, allting var blott en svanesång. I en kupé dansade fyra män omkring på sitsarna och sjöng med armarna om varandra medan en femte markerade rytmen med gafflar och skedar. Vid utrymmet mellan två vagnar stod en man och spelade väl på gitarr medan fyra andra sjöng i kvartett omkring honom med halvtömda vinflaskor omkring sig. Det var rena akrobatuppvisningen. Och allt var fullständigt genuint, rent och äkta. Ingen stereo, ingen free-style, inget artificiellt, bara ett hämningslöst flödande hjärta fyllt av underbar sång.

Samtidigt var hela denna företeelse så utomordentligt slavisk. Ungefär som detta monotona landskap och detta spontant hjärtliga och samtidigt så melankoliska och sentimentala folk förställde jag mig att hela Ryssland måste vara.

Samtidigt var den jugoslaviska verkligheten fruktansvärd. Serberna talade bara serbiska, de kunde bara läsa sitt eget obegripliga kyrilliska alfabet, de förstod sig inte ens på sina egna landsmän och närmaste grannfolk kroaterna och makedonierna, och deras inflation var galopperande: i Venedig var 1000 jugoslaviska dinarer värda 100 italienska lire, och dagen därpå var de bara värda 70. För mina 90,000 överblivna dinarer fick jag sammanlagt 780 lire, vilket i svenska pengar är knappt fyra kronor. Det räckte i Italien, i detta billiga land med världens nästlägsta valuta, inte ens till en kopp kaffe. Jag hade tur som fick denna valuta växlad över huvud taget, även om en packe jugoslaviska sedlar i italienska pengar bara gav mig några mynt till dricks....